

**นิทัศน์แนวคิดและแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
ในประเทศไทย**

**Concepts and Guidelines for Enhancing Lifelong
learning in Thailand**

**นิทัศน์แนวคิดและแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
ในประเทศไทย**

**Concepts and Guidelines for Enhancing Lifelong
learning in Thailand**

สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล

 สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2564

320.-

สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล

นิทัศน์แนวคิดและแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย / สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล

1. การศึกษาต่อเนื่อง -- ไทย. 2. การศึกษาต่อเนื่อง. 3. การศึกษาผู้ใหญ่ -- ไทย.
4. การศึกษาผู้ใหญ่. 5. นโยบายการศึกษา -- ไทย. 6. นโยบายการศึกษา.

374.9593

ISBN 978-974-03-4034-8

สพจ. 2479

assคุณค่าวิชาการสู่สังคม
Knowledge to All
www.cupress.chula.ac.th

สิทธิในการผลิตและพิมพ์หนังสือเล่มนี้เป็นของสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแต่ผู้เดียว

การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้น

ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 500 เล่ม พ.ศ. 2564

บรรณาธิการอำนวยการ : นางอรทัย นันทนาดิสัย รองศาสตราจารย์ ดร.อรัญ หาญสืบสาย

กองบรรณาธิการฝ่ายวิชาการ : ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปิยนาด บุนนาค

รองศาสตราจารย์พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์

รองศาสตราจารย์ นายแพทย์วิชฌ พันธ์เจริญ

รองศาสตราจารย์ ดร.วิมลวรรณ พิมพ์พันธ์

ผู้ประสานงาน : วาสนา ชำเ็น

พิสูจน์อักษร : ลีวีพรรณ เที่ยวงค์ศักดิ์

ออกแบบปกและรูปเล่ม : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้จัดทำนาย ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทร. 0-2218-7000-3, 0-2218-9872 โทรสาร 0-2254-9495

Call Center (จัดส่งทั่วประเทศ) โทร. 0-2255-4433 <http://www.chulabook.com>

แผนกขายส่ง สาขาหัวหมาก โทร. 0-2374-1375-6 โทรสาร 0-2374-1375

พิมพ์ที่ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [CUB 6402-001] โทร. 0-2218-3562-3

www.cupress.chula.ac.th

กิตติกรรมประกาศ

หนังสือเล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยคำแนะนำและข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ยิ่งของผู้จำนวนมาก ผู้เขียนขอขอบคุณ Professor John A. Henschke, Ed.D., Emeritus Professor and former Chair of the Andragogy Doctoral Emphasis Specialty, Lindenwood University อาจารย์ที่ปรึกษาเมื่อครั้งผู้เขียนศึกษาต่อในระดับหลังปริญญาเอก (Postdoctoral Fellowship) ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่กรุณาให้ข้อคิดเห็นและคำแนะนำทางวิชาการที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ยิ่งแก่ผู้เขียนด้วยความเมตตาเสมอมา

ขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ คุณหญิงกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ อดีตรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี สังข์ศรี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช คุณณัฐศักดิ์ โรจนพิเชฐ ที่ปรึกษาคณะกรรมการบริษัท บจ. อีเลิร์นนี่ดี (ประเทศไทย) Mr. Ichiro Miyazawa, Program Specialist in Literacy and Lifelong Learning, UNESCO Bangkok, Dr. Ryan Guffey, Rector of Webster University Thailand, Bangkok Thailand ที่ได้ร่วมแลกเปลี่ยนมุมมองและประสบการณ์ในการสัมภาษณ์เชิงลึกและให้แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เหมาะสมกับสังคมไทย

กราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.ชนิตา รักษ์พลเมือง รองศาสตราจารย์ ดร.ชูเกียรติ ลิ้มสุวรรณ รองศาสตราจารย์ ดร.กมลวรรณ ตังธนากานนท์ และ ดร.วิรุพห์ นิลโมจน์ ที่กรุณาสละเวลาพิจารณาและให้ความคิดเห็นต่อหนังสือ ท่านคณบดีคณะครุศาสตร์ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ และคณะผู้บริหารคณะครุศาสตร์ และคณาจารย์ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต กัลยาณมิตรทางปัญญา ที่กรุณาให้ความรู้ ให้กำลังใจ และเป็นตัวอย่างของการทำงานและใช้ชีวิตอย่างนักวิชาการที่มีเกียรติและชื่อเสียงต่อสังคมเสมอมา ขอขอบคุณกลุ่มนักวิชาการทางการศึกษาในองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนที่ผู้เขียนเคยได้ร่วมงานด้วยทุกคน ครูอาจารย์ และนิสิตสาขาวิชาการศึกษาในระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกคนที่ให้ความรู้ในทางวิชาการทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ผู้เขียน

กราบขอบพระคุณคุณพ่อคุณแม่ ผู้สอนให้ผู้เขียนเป็นคนรักการอ่านและมีวินัยในการใช้ชีวิตตั้งแต่วัยเยาว์ น้องสาว คนรัก และญาติพี่น้องทุกคนในครอบครัวที่ให้อาหารใจและการสนับสนุนที่ดีในการทำงานมาโดยตลอดและหากตำราเล่มนี้มีความดีความงามใด ๆ ผู้เขียนขออุทิศให้แก่คณาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้วในศาสตร์การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คำนิยม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล เป็นศิษย์ที่ดิฉันรู้สึกภูมิใจ ประทับใจในความคิด ความมุ่งมั่น ทำในสิ่งที่ดีงาม เป็นตัวอย่างแบบฉบับของนักวิชาการ เป็นสิ่งประเสริฐสุด ๆ และสมควร ได้รับการยกย่องเป็นอย่างยิ่ง ได้เห็นความตั้งใจ มุ่งมั่น และทุ่มเทในการพัฒนาหนังสือ “นิทัศน์แนวคิด และแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย”

หลังจากท่านได้มีโอกาสอ่านหนังสือเล่มนี้ จะทราบเนื้อหาโดยละเอียด ฉะนั้น ดิฉันคงไม่ต้อง อธิบายอะไรมากมายในที่นี้ หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษา จะได้ความรู้ที่ยังไม่เคยรู้ เพียงอยาก แสดงความยินดี ความรัก ความชื่นชม ความภูมิใจและความปรารถนาดี ต่อ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิธิดา ด้วยความจริงใจและความหวังดี

หนังสือเล่มนี้ กว่าจะสำเร็จต้องมีการศึกษาค้นคว้าล่วงหน้า รวบรวมข้อมูลเชิงลึก ร้อยเรียง ถ้อยคำสละสลวย ชวนติดตาม หนังสือจะเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้ศึกษา มุ่งมั่น ติดตาม แสวงหาความรู้ เพิ่มเติม เป็นการเปิดหน้านักวิชาการใหม่ให้นักวิชาการในประเทศได้รับรู้ว่า นักวิชาการไทยไม่ได้ด้อยกว่า คนชาติอื่น มีแรงที่จะมุ่งมั่นสู่ความสำเร็จต่อไป

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.รัตนา พุ่มไพศาล

คำนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 กรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2561-2579 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มุ่งเน้นการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน การสร้างสมดุลการพัฒนาในทุกมิติ และได้โน้มน้าวเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการพัฒนาสังคม การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษา การพัฒนาเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง การยกระดับคุณภาพการศึกษา และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในปัจจุบันการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีความสำคัญและจำเป็นมากในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงมากมายทั้งในเชิงโครงสร้างและเชิงพฤติกรรม ผู้จัดการศึกษาและประชาชนในฐานะผู้เรียนซึ่งต้องปรับตัวและเรียนรู้ตลอดเวลาเพื่อให้ก้าวทันสถานการณ์ที่จำเป็นอย่างต่อการดำรงชีวิต การทำงานและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น การจัดการศึกษาในโลกยุคใหม่จึงต้องปรับตัวให้สอดคล้องและพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต ต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามความต้องการที่แท้จริง สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิต การจัดการศึกษาในวันนี้ต้องเน้นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประโยชน์ทันที ดังนั้น ผู้ให้บริการการศึกษาควรคำนึงถึงการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ด้วยบริบทของสังคม ทิศทางการพัฒนาประเทศ กระแสแนวคิดทางการศึกษาและการพัฒนาประเทศ ทั้งระดับภูมิภาคและระดับโลก และสภาพการณ์การเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย ถือเป็นความท้าทายและเป็นเหตุผลสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาและการส่งเสริมการเรียนรู้ในประเทศไทย ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนขอให้คำว่า การศึกษา (Education) และการเรียนรู้ (Learning) ที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ การสร้างโอกาสในการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของบุคคลหรือในที่นี้ คือ ตัวผู้เรียนเอง ดังนั้น เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปในทิศทางดังกล่าว ในฐานะผู้จัดการศึกษาหรือนักการศึกษาต้องมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในการส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ และในขณะเดียวกันต้องกระตุ้นและส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดช่วงชีวิตของบุคคลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้น ทิศทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งในองค์กรและชุมชนควรอาศัย ทั้งกระบวนการทางการศึกษาและการส่งเสริมการเรียนรู้ โดยในหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนขอใช้คำสองคำนี้แทนกันในความหมายเดียวกัน เช่นเดียวกันกับนักการศึกษาทั่วโลก

ผู้เขียนเขียนหนังสือเรื่อง **นิทัศน์แนวคิดและแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย** ด้วยความรักและความตั้งใจที่จะมอบให้นิสิตนักศึกษาที่กำลังศึกษาทั้งในระดับปริญญาบัณฑิตและบัณฑิตศึกษา เพื่อใช้ประกอบการศึกษาค้นคว้าในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

และการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต และนักพัฒนาที่ทำงานในระดับพื้นที่และผู้อ่านทั่วไปที่สนใจได้มีเอกสารทางวิชาการ ไว้ใช้เป็นแนวทางในการทำงานและการค้นคว้าอ้างอิง เนื่องจากผู้เขียนพบว่าในปัจจุบันตำรา หนังสือ และเอกสารทางวิชาการที่นำเสนอแนวคิดทางการศึกษาและการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เป็นภาษาไทยนั้นมีน้อยมากและไม่ทันสมัย นอกจากนี้จากประสบการณ์ของผู้เขียนในการทำงานร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมเพื่อขับเคลื่อนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ในสังคมไทย ทำให้ได้ทราบว่า ผู้ปฏิบัติงานด้านนี้จำนวนมากที่ใช้เพียงสามัญสำนึก และมีจำนวนไม่น้อยที่ทำงานเพื่อสนองตอบนโยบายของรัฐและนโยบายของหน่วยงานที่ตนสังกัดอยู่ โดยขาดความรู้ ความเข้าใจที่ลุ่มลึกในงานที่ทำทั้งในเชิงแนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติ อีกทั้งขาดทักษะการวิเคราะห์ และการมองเห็นพัฒนาการในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับประชาชนกลุ่มเป้าหมายนอกระบบการศึกษาต่าง ๆ ในบริบทสังคมไทย นอกจากนี้ยังพบว่ามีความรู้ความเข้าใจในเชิงลึก แต่ต้องรับผิดชอบในการจัดทำหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับนิสิตนักศึกษาจำนวนมาก

ดังนั้น เพื่อให้หนังสือเล่มนี้มีประโยชน์สูงสุด ผู้เขียนจึงได้รวบรวมและสังเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาในศาสตร์การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมทั้งอธิบายพัฒนาการของแนวคิดต่าง ๆ ใช้เป็นกรอบคิดและแนวทางการปฏิบัติขององค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพกำลังคนในภาครัฐและภาคเอกชนในประเทศไทย โดยเฉพาะกับกลุ่มประชากรที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ที่มีจำนวนมากและมีความหลากหลาย ทั้งนี้ เนื้อหาของหนังสือประกอบด้วย แนวคิดและการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศไทยที่มีจุดเน้นของแนวคิดและการปฏิบัติที่แตกต่างไปตามยุคสมัย จากอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต ที่เริ่มต้นด้วยการส่งเสริมการศึกษาผู้ใหญ่ “การศึกษาผู้ใหญ่” ถือเป็นแนวคิดอันเป็นรากฐานในการพัฒนาประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศ นั่นคือ กลุ่มประชากรผู้ใหญ่ ซึ่งในที่นี้หมายถึง คนในวัยทำงาน แรงงาน และผู้สูงอายุ ซึ่งในบริบทของประเทศไทยที่เป็นประเทศกำลังพัฒนา การศึกษานอกระบบโรงเรียนซึ่งเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของประชากรมีพัฒนาการผ่านห้วงระยะเวลาต่าง ๆ มาโดยมีจุดมุ่งหมายแนวคิด การดำเนินการและการบริหารจัดการแตกต่างไป จากการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตลอดจนแนวโน้มการพัฒนาสังคมหรือการสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้สร้างสรรค์ในลักษณะ “สังคมแห่งการเรียนรู้” ที่ได้รับการยอมรับว่า เป็นแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ องค์กร ชุมชน และสังคมแบบองค์รวม

การรวบรวมเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้ใช้การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่หลากหลายทั้งจากเอกสารและงานวิจัย การศึกษาความคิดเห็นของนักการศึกษา นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิในศาสตร์ในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศหลาย

ท่านโดยการสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมทักษะและมุมมองที่มีต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศไทยและประเด็นที่เกี่ยวข้องไว้ในหนังสือเล่มนี้ พร้อมทั้งสรุปประเด็นเชิงวิเคราะห์เพื่อนำเสนอแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประเทศไทยในอนาคตด้วย แต่ละบทประกอบด้วยประเด็นหลักและประเด็นย่อยเพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะ อันจะเป็นประโยชน์สูงสุดต่อการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้และการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ผู้เขียนขอขอบพระคุณสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ให้อำนาจสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ที่มีคุณค่าและได้มาตรฐาน และเผยแพร่ความรู้จากประสบการณ์การทำงานและการวิจัย ตลอดจนขอบคุณผู้บริหาร คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ทุกคนทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนและจัดทำหนังสือเล่มนี้ให้สำเร็จด้วยดี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นทรัพยากรการเรียนรู้ด้วยตนเองสำหรับนิสิตนักศึกษา บุคลากรทางการศึกษา ครู อาจารย์ นักการศึกษา นักวิจัย ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง และผู้สนใจทั่วไปในการต่อยอดความรู้ ศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมตามประเด็นที่สนใจ เป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการของแผ่นดินสืบไป

สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	(ก)
คำนำ	(จ)
สารบัญ	(ณ)
สารบัญแผนภาพ	(ฎ)
บทที่ 1 บทนำ: การศึกษาและการเรียนรู้	1
1.1 กฎหมายและนโยบายที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต.....	3
1.2 ความหมายของการศึกษาและการเรียนรู้	15
1.3 สภาพการณ์การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย	16
บทสรุป	20
คำถามท้ายบท	20
ประเด็นเรียนรู้	21
บทที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาและการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต	23
2.1 การศึกษาผู้ใหญ่	24
2.1.1 ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่	26
2.1.2 ลักษณะของผู้ใหญ่และผู้เรียนผู้ใหญ่	27
2.1.3 หลักการและกระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษา และส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่	32
2.1.4 รูปแบบ เทคนิค และวิธีการจัดการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ สำหรับผู้ใหญ่.....	44
2.2 การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.....	51
2.2.1 การศึกษานอกระบบ.....	52
2.2.1.1 ความหมายของการศึกษานอกระบบ	52
2.2.1.2 เป้าหมายของการศึกษานอกระบบ.....	53
2.2.1.3 หลักการจัดการศึกษานอกระบบ	57
2.2.1.4 ประเภทของการศึกษานอกระบบ	61
2.2.1.5 การพัฒนาโปรแกรม โครงการ และกิจกรรมการศึกษานอกระบบ	63
	(ฉ)

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.2.2 การศึกษาตามอัธยาศัย.....	69
2.2.2.1 ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย.....	69
2.2.2.2 ลักษณะ รูปแบบ และประเภทของการศึกษาตามอัธยาศัย.....	72
2.2.2.3 หลักการและกระบวนการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย.....	75
2.2.2.4 สื่อและแหล่งทรัพยากรสำหรับการศึกษาตามอัธยาศัย.....	78
2.3 การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต	80
2.3.1 การศึกษาตลอดชีวิต	80
2.3.1.1 ความเป็นมาของการศึกษาตลอดชีวิต	81
2.3.1.2 ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต	83
2.3.1.3 วัตถุประสงค์และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต	85
2.3.2 การเรียนรู้ตลอดชีวิต.....	89
2.3.2.1 ความเป็นมาของการเรียนรู้ตลอดชีวิต	89
2.3.2.2 ความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิต	95
2.3.2.3 หลักการของการเรียนรู้ตลอดชีวิต	97
2.3.2.4 ความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต	99
2.4 สังคมแห่งการเรียนรู้.....	103
2.4.1 ความเป็นมาของแนวคิดสังคมแห่งการเรียนรู้.....	103
2.4.2 ความหมายของสังคมแห่งการเรียนรู้.....	107
2.4.3 ลักษณะและองค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้.....	110
2.4.4 หลักการและกระบวนการในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้.....	117
บทสรุป	122
คำถามท้ายบท	122
ประเด็นเรียนรู้	123
บทที่ 3 พัฒนาการการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย	125
3.1 การส่งเสริมการศึกษาผู้ใหญ่ (พ.ศ. 2482-2502).....	127
3.2 การพัฒนาสู่การศึกษานอกระบบ (พ.ศ. 2503-2519).....	129
3.3 การศึกษานอกโรงเรียน (พ.ศ. 2520-2532).....	131
3.4 ขยายการให้บริการการศึกษานอกโรงเรียน (พ.ศ. 2533-2543).....	134
3.5 การศึกษาตลอดชีวิต (พ.ศ. 2544-2558).....	138
3.6 การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (พ.ศ. 2559-ปัจจุบัน).....	142

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทสรุป	146
คำถามท้ายบท	146
ประเด็นเรียนรู้	147
บทที่ 4 ความท้าทายและแนวโน้มการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย.....	149
4.1 ความท้าทายที่ส่งต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต	150
4.2 แนวโน้มการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย	158
บทสรุป	169
คำถามท้ายบท	171
ประเด็นเรียนรู้	172
บทที่ 5 บทสรุป: ข้อเสนอแนะและแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต	
 ในประเทศไทย	173
5.1 การวิเคราะห์แนวคิดและการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย	174
5.2 ผลการศึกษาความเห็นที่มีต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย	184
5.3 ข้อเสนอแนะและแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย	187
บทสรุป	212
คำถามท้ายบท	213
ประเด็นเรียนรู้	214
บรรณานุกรม	215
ดัชนี	227

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 1 การศึกษาและการเรียนรู้	16
แผนภาพที่ 2 แสดงกระบวนการจัดการศึกษาตามอรรถาภิธานฐานการเรียนรู้ ตามอรรถาภิธานของบุคคล	78
แผนภาพที่ 3 ความหมายเชิงปฏิบัติการของ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)”	97
แผนภาพที่ 4 กระบวนการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต	120
แผนภาพที่ 5 ขั้นตอนการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง	176
แผนภาพที่ 6 ความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมแห่งการเรียนรู้	181
แผนภาพที่ 7 องค์ประกอบโครงสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิต	188
แผนภาพที่ 8 ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับสังคมไทย	192

บทที่ 1

บทนำ:

การศึกษาและการเรียนรู้

สาระสำคัญ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดที่รัฐใช้ในการพัฒนาศักยภาพของประชาชน เพื่อการพัฒนาประเทศที่มีประสิทธิภาพ การจัดการศึกษาจึงเป็นไปเพื่อการตอบสนอง เป้าหมายและทิศทางการพัฒนาประเทศแต่ละช่วงเวลา โดยแต่ละยุคสมัยที่ผูกโยงกับ ความต้องการจำเป็นทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครองของประเทศ เป้าหมายและทิศทางการพัฒนาประเทศภายใต้บริบทภายในสังคมไทย บริบทในระดับ ภูมิภาคและในระดับสังคมโลก รวมทั้งปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาตามกระแส การพัฒนาในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่แปรเปลี่ยนไป และความต้องการในการเรียนรู้และพัฒนา ตนเองของบุคคล ล้วนส่งผลต่อนโยบายการศึกษาของประเทศ

เนื้อหาในบทนี้ ประกอบด้วยการอธิบายบริบทของประเทศไทยที่มีการพัฒนา ประเทศมาอย่างยาวนานจนเป็นที่ยอมรับ หลักการของการศึกษาและการเรียนรู้ สภาพการณ์การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย ข้อมูลกฎหมายและ นโยบายที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ที่กำกับและส่ง ต่อแนวทางการพัฒนากำลังคนในระดับประเทศให้เกิดการปฏิบัติที่สอดคล้องกันในทุกระดับ ตลอดจนการอธิบายความหมายของการจัดการศึกษาและการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีการ ใช้ในความหมายที่แตกต่างกัน เพื่อให้ผู้อ่านมีความรู้และความเข้าใจพื้นฐานในการ เชื่อมโยงความรู้ และการประยุกต์ใช้องค์ความรู้จากเนื้อหาในบทต่าง ๆ ของหนังสือเล่มนี้ ได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไป

ประเทศไทย หรือราชอาณาจักรไทย (Thailand) ตั้งอยู่ในทวีปเอเชียในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพรมแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้าน 4 ประเทศ คือ ทางทิศตะวันออกมีอาณาเขตติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและราชอาณาจักรกัมพูชา ทิศใต้ติดประเทศมาเลเซียและอ่าวไทย ทิศตะวันตกติดสหภาพพม่าและทะเลอันดามัน และทิศเหนือติดกับสหภาพพม่าและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แบ่งการปกครองออกเป็น 77 จังหวัด มีเมืองหลวงคือ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการปกครอง เศรษฐกิจ การค้าและอุตสาหกรรม การศึกษา และวัฒนธรรมประเพณี เป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่ามาอย่างยาวนาน และเป็นประเทศหนึ่งเดียวในคาบสมุทรอินโดจีนที่ยังคงความเป็นประเทศเอกราชมาตลอด ประเทศไทยมีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 50 ของโลก มีเนื้อที่ 513,120 ตารางกิโลเมตร และมีประชากรมากเป็นอันดับที่ 20 ของโลก จากหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2562 ระบุว่าประเทศไทยมีจำนวนประชากร จำนวน 66,558,935 คน เป็นชาย 32,110,775 คน เป็นหญิง 33,503,382 คน และประชากรไม่ได้สัญชาติไทยรวม 944,778 คน โดยแบ่งเป็นชาย 494,325 คน และหญิง 450,453 คน โดยเป็นประชากรชาวไทยชาวไทยเชื้อสายจีน และเชื้อสายอื่น ๆ ประชากรส่วนใหญ่มีรูปร่างสันทัด ผอมและตาสีดำ ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาราชการและภาษาประจำชาติ ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน และมีการใช้ภาษาอังกฤษในกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพที่เกี่ยวข้องกับต่างประเทศหรือชาวต่างชาติ เช่น บุคคลในราชการ บุคคลในวงการการศึกษา การท่องเที่ยว การพาณิชย์ และผู้ที่จบการศึกษาจากต่างประเทศ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท รองลงมาคือ อิสลาม คริสต์ ศาสนาและลัทธิอื่น ๆ เช่น ซิกข์ ฮินดู เต๋า ขงจื๊อ ยิว รวมทั้งชาวไทยภูเขาที่นับถือศาสนาแตกต่างกันไป และมีอัตราการรู้หนังสือในประเทศไทยค่อนข้างสูง คือ ร้อยละ 93 ของประชากรรวมทั้งประเทศ หากแบ่งเป็นเพศ อัตราการรู้หนังสือของประชากรชาย คือ ร้อยละ 94.5 และอัตราการรู้หนังสือของประชากรหญิง คือ ร้อยละ 91.5 จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยให้ความสำคัญมากกับการพัฒนาทรัพยากรบุคคล (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563) นอกจากนี้ ประเทศไทยเป็นสมาชิกองค์กรระหว่างประเทศสำคัญ ๆ อาทิ องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ประเทศสมาชิกความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation: APEC) อีกทั้งยังเป็นประเทศผู้ร่วมก่อตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations: ASEAN) ถือเป็นประเทศอำนาจนำภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศอำนาจปานกลางในเวทีโลก ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีรายได้ปานกลาง-สูง และประเทศอุตสาหกรรมใหม่ มีรายได้หลักจากภาคอุตสาหกรรมและบริการ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563)

การศึกษาในประเทศไทยมีความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเป็นกลไกในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย ระบบการศึกษาของประเทศไทยได้กำหนดประเภทและวิธีการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนที่มีพื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพื่อให้ประชาชนทุกคนในประเทศไทยได้มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาในรูปแบบที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.

2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทด้านการศึกษาระดับแรกของประเทศไทยได้กำหนดให้การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย สถานศึกษาสามารถจัดการเรียนการสอนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือจะจัดทั้ง 3 รูปแบบก็ได้ นอกจากนี้ ศูนย์การเรียนรู้ ครอบครัวยุคใหม่ ชุมชน องค์การเอกชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การวิชาชีพ สถานสงเคราะห์และองค์กรทางสังคมอื่น ๆ สามารถจัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ตามความเหมาะสม และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว ยังได้กำหนดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ซึ่งมีทั้งการประกันคุณภาพภายในและการประกันคุณภาพภายนอก ซึ่งการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยมีพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นการสร้างคุณภาพชีวิต พัฒนาความรู้ ทักษะการดำเนินชีวิตให้แก่ประชาชนตามศักยภาพ พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม อันจะมีผลในการพัฒนากำลังคนและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้ประชาชนได้มีโอกาสแสวงหาความรู้ได้ตลอดช่วงชีวิตของตน พัฒนาศักยภาพและภูมิปัญญาของตนเอง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศและเตรียมความพร้อมในการแข่งขันระดับนานาชาติอีกด้วย ระดับการศึกษาในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 2 ระดับหลัก ได้แก่ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ด้วยกระแสการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมทั้งจากภายในประเทศและต่างประเทศ การจัดการศึกษาในประเทศไทยต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจโลกในอนาคตและเพื่อการพัฒนาประเทศ เพื่อรับมือกับสภาพการณ์ดังกล่าว ระบบการศึกษาจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพและมีทักษะการทำงานสูง เพื่อให้ประเทศได้เจริญก้าวหน้าต่อไป นอกเหนือจากการศึกษาในระบบที่เป็นพื้นฐานการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญแล้ว วันนี้ การพัฒนาคนเชิงคุณภาพในทุกช่วงวัย ตั้งแต่ช่วงการตั้งครรภ์จนถึงวัยสูงอายุ ด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพ มีทักษะความรู้ และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า และมีสุขภาวะที่ดี ครอบคลุมทั้งด้านกาย ใจ สติปัญญา และสังคมให้ดีขึ้นเป็นเรื่องที่ทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญ

1.1 กฎหมายและนโยบายที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กรอบยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2561-2579 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) เป็นแนวนโยบายหลักในการพัฒนา เรื่องสำคัญในการพัฒนาประเทศโดยรวม ได้แก่ ความมั่นคง การสร้างความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน การสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม การสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ โดยมุ่งหวัง

ให้ประเทศพัฒนาไปสู่ความเป็นประเทศไทย 4.0 นั่นคือ เป็นประเทศที่พัฒนาที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ในบริบทของโลกยุคใหม่ ทั้งนี้เป้าหมายในการพัฒนาดังกล่าว ประกอบด้วย การสร้างความ มั่งคั่งทางเศรษฐกิจ เป็นระบบเศรษฐกิจที่เน้นการสร้างมูลค่า (Value - Based Economy) ที่ขับเคลื่อน ด้วยนวัตกรรม เทคโนโลยีและความคิดสร้างสรรค์ การยกระดับความอยู่ดีมีสุขทางสังคม เป็นสังคมที่ ใส่ใจประชาชนทุกคน ด้วยการเติมเต็มศักยภาพของผู้คนในสังคม เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคง ทางเศรษฐกิจสังคม พื้นความสมานฉันท์และความเป็นปึกแผ่นของคนในสังคม การพัฒนาคนไทยให้เป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ในศตวรรษที่ 21 และการรักษาสันติภาพส่วนกลาง ส่วนการพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยก็มี พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติ ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 เป็นกรอบแนวทางการทำงานของผู้ที่มี ส่วนเกี่ยวข้องด้านการศึกษาทุกคนทุกฝ่ายในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งรายละเอียดของ พระราชบัญญัตินี้ได้อธิบายไว้เป็นเนื้อหาตามบทต่าง ๆ ในหนังสือ

เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจกรอบแนวคิดที่กำกับและส่งต่อแนวทางการพัฒนากำลังคนในระดับประเทศ ให้เกิดการปฏิบัติในทุกระดับและในแต่ละด้านอย่างสอดคล้องกันที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนจึงขออธิบายสาระของนโยบายที่ใช้เป็นกรอบในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศไทย ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ซึ่งจะมีการปรับเปลี่ยนทุก 5 ปี แผนพัฒนาการศึกษาของสำนักงานปลัดกระทรวง ศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2579) และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ดังนี้

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)

คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ได้ดำเนินการยกร่างกรอบยุทธศาสตร์แห่งชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) โดยกำหนดวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ดังนี้ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2559)

วิสัยทัศน์ คือ ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนา ตามหลักปรัชญาของ “เศรษฐกิจพอเพียง” และเป็นคตินิยมประจำชาติว่า “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน”

เป้าหมาย ประกอบด้วยเป้าหมายความมั่นคง ความมั่งคั่ง และความยั่งยืน กล่าวคือ เป้าหมาย ความมั่นคง ได้แก่ (1) การมีความมั่นคงปลอดภัยจากภัยและการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในประเทศ และ ภายนอกประเทศในทุกระดับ ทั้งระดับประเทศ สังคม ชุมชน ครอบครัว และปัจเจกบุคคล และมีความ มั่นคงในทุกมิติ ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง (2) ประเทศมีความมั่นคงในเอกราช และอธิปไตย มีสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ที่เข้มแข็ง เป็นศูนย์กลางและที่ยึดเหนี่ยว จิตใจของประชาชน ระบบการเมืองมีความมั่นคงเป็นกลไกที่นำไปสู่การบริหารประเทศที่ต่อเนื่องและ โปร่งใสตามหลักธรรมาภิบาล (3) สังคมมีความปรองดองและความสามัคคี สามารถผนึกกำลังเพื่อพัฒนา ประเทศ ชุมชนมีความเข้มแข็ง ครอบครัวมีความอบอุ่น (4) ประชาชนมีความมั่นคงในชีวิต มีงานและ รายได้ที่มีมั่นคงพอเพียงกับการดำรงชีวิต มีที่อยู่อาศัย และความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน (5) ฐาน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงของอาหาร พลังงาน และน้ำ เป้าหมาย ความมั่งคั่ง ได้แก่